

1000

Núm. 57

15 9 28

nós





BOLETÍN MENSUAL
da
CULTURA GALEGA

Direitor Literario
Vicente Risco

Direitor Artístico
Alfonso R. Castelao

Administrador
ANXEL CASAL

DIRECCIÓN E REDACCIÓN:

Sto. Domingo, 47—OURENSE

ADEMINISTRACIÓN:

Real, 36 1.º—A CRUÑA

ABONAMENTO

Doce números, na Península 8'00 pesetas.
Fora da Península 8'00 »
Número solto 0'70 »

NOTA

Este boletín non publicará mais orixinais qu'os que foran directamente solicitados pol-a Dirección. Tampouco se fai solidario das ideas n-eles emitidos, a non ser dos que por non iren rubrados, enténdense que son da Redacción.

Os pagos son adiantados e os gastos de xiro de conta dos suscritores

SUMARIO

As cantigas do berce, POR † AMADO CARBALLO.
Un ensaio encol do tempo d'hoxe, POR RAMÓN OTERO PEDRAYO.
Catálogo dos Castros Galegos, da Seizón de Prehistoria do S. E. G.
Arquivo Filolóxico e Etnográfico de Galiza.
Os homes, os feitos, as verbas, POL-A REDACCIÓN.

Reloxería ZENITH

MÁQUINAS PARLANTES. DISCOS
AGULLAS e ACCESORIOS

M. CALVIÑO - Ourense

Vicente Risco

Abogado

Santo Domingo, 47-2.º

Ourense



BOLETIN MENSUAL DA CULTURA GALEGA

Ano X ★ Ourense 15 Septembro 1928 ★ Núm. 57

AS CANTIGAS DO BERCE

Un carrizo namorado
afogouse nun luceiro;
chora o monte y-a campía,
de loito vistius'o vento

Como un paxariño horfo
nas mans morreusem'o día,
arrechegueino ao meu peito
por ver si lle daba a vida.

Vaite choiva e vente sol
qu'imos a xogar a leira
co moneco bonitiño
que meu pai trouxo da feira.

Aquil berce está valeiro
y-a naiciña anda a chorar,
o meniño está no ceo
coas estrelas a brincar.

A campía escurecida
chora tremando co frío,
a probiña quedou horfa
qu'o día afogou no río.

† AMADO CARBALLO

De «O Galo» que ven d'aparecer editado por NOS.

UN ENSAIO ENCOL DO TEMPO D'HOXE

Si voltara ó mundo un home, un *clerc*, do tempo de San Bernaldo coidaría que un fato de demos andaban soltos mais de fixo, despois d'unha miga de cavilación, non'os temería desmaziado. Corpos nús nas praias e nos montes, corpos coidados coma frotes ús, outros coma fermosos animás de luxo. Unha Ética, unha Estética, pra razoar o trunfo do corpo. O *clerc* teólogo teríalle mais medo ós pecados do espírito. Non sabe que hoxe o espírito non peca porque perdeu a sensibilidade pr'as tentacións. Si a pantasma rexurdida fora a d'un romántico a súa door quizais fora mór que a do asceta. (Todol-os *clercs* teñen unha mistura de ascetismo), sin dúbida porque o romántico fíase mais do elemento aparenzial. Hai un século teimábase deixar decorrer baixo a lús do día e da lua, baixo a lús da lámpara, a mór cantidá posibre da alma. Os homes de pensamento figuraban Prometeus comestos pol-a águia do corpo; levaban esquiña na fronte, no ollar, na maneira de camiñar, a contradicción fundamental do home. Trazando c'as mans no ar ises circos qu'hoxe nos parecen decramatorios, facían decorrer unha cantidá de espírito que os envolvía n-unha atmósfera raiolante. De feito cada un procuraba ir pol-o mundo envolto n-un manto d'alma, e como istes mantos se queiman deseguida, sacaban outros e outros hastra semellar o seu vivir unha tráxica danza de veos que remataba por matar o corpo despreziado. Hai moitas formas de rendir e vencer ó corpo: o ascetismo e o seu contrario, a paixón desenrolada. A Edade Mística e a Romántica puxeron a porfía a quen millor esquecía o corpo. As grandes penitencias e as grandes esmorgas—S. Bernaldo e Byron—levaban por camiños diferentes un mesmo fin respecto do corpo, inda que pensaran futuridás opostas. Somentes fixamos os dous momentos ditos pra millor resaltar o tema do noso tempo de hoxe. Pois cando a hestoria chegue á suxetar e superar

á técnica dos seus materiais, será doado trazar as verdadeiras épocas da hestoria verdadeira. E teremos tempos de paralelismo no senso euclidiano, tempos de erguementos alternativos do espírito ou do corpo. Hoxe cruzamos un dos derradeiros, endexamais tan xustificado e sentido coma a verdadeira arte do vivir. N'iste ó igoal que en todol-os problemas do mesmo xeito hai que considerar o difrente ritmo das crases sociais. As mais outas impoñen á cada tempo unha fisonomía diferencial namentral-as baixas—paisanos, artesanos—prolongan un mesmo tema, o mesmo substratum por baixo do xogo variabre e sucesivo das d'enriba. Hoxe, no centro do trunfo do corpo sportivo, ou sinxelamente ben mantido e folgado, os paisanos seguen desprezando o corpo. Cobren a nudeza como unha vergoña, téñeno como un istramento necesario que non é merecente de educación nin de aprecio mór do que demandan os bois de traballo. A forza e a saúde do corpo son pra iles cousas naturais, istintivas, sin as que non se pode vivir mais coma non'as pensan non lles conceden categoría superior. Pol-o corpo forte sintense escravos. Si foran febles e finos serían señores. Todo o aprecio ponse nas colleitas e no bó goberno da casa que son froitos espirtuás en certa maneira, do traballo escravo do corpo. Apenas se pode maxinar un labrego sportivo; nin xiquer paseian pol-o gosto fisiolóxico de andar. En conxunto ven a ser a idea cristiá, a dos séculos XII e XIII por ex. Entón as moitedumes vestidas de fatelos tecidos na casa axionllábanse ó pé dos altares. Tempo de loita esgrevia de home contra home, de cidá contra cibdá, loita da aldea c'o bosque, c'a noite, c'o medo. Mais por riba de todo impera unha grande idea que se fai sentimento vidual de todos. Ela guía as artes, os costumes, o vivir todo. O corpo, cousa noxenta, vergoñosa, que se non lava nin mima, é sentido d'un xeito igoal por Se-

ñores e por servos. Saben coma ten qu'apoderar pra que fique ceibe outra cousa ceibe pra gozar de Deus ou pra sofrer no Inferno. O castigo da penitencia morde as carnes reais e as carnes prebeias. As revoltas do corpo, os banquetes de epopeya, a sensualidad dos asaltos, o luxo das donas pol-o mesmo que teñen de violento sinalan que van contra unha lei. Hastra as donas pintan, douran e procuran cobrir o corpo hastra desfaguerlle todo aspecto de nudeza. Os pecadores buscan na artificiosidad minuciosa do tocado e do adorno, un esquecemento do pecado de non atender, diantes de nada, á i-alma. N-un senso o corpo e a i-alma distinguense en ser o primeiro algo fixo, demarcado que se sabe hastra onde chega, namentras a fluidez da i-alma non deixa detremíala. Está nacente á cada istante, enche o mundo sin se ver coma non sexa nas suas obras e de fixo enche o tempo tamén. Ista elemental difrencia foi pensada por todol-os pobos, n-unha escala, infinda, de maneiras. Nos séculos que se acostuma a chamar Edade Meia as aristocracias coidaban non do corpo, sinón do sangue é decir n-un elemento espiritual na realidade pois ela garda e transmite a i-alma da familia, unha entidade superior diante da que non é ren o individuo fuxitivo. Ista idea foi o cerne das aristocracias. Procurábase unha euxenesia de carácter, non de corpo. Nos spors d'entón o fito era amostar valor, prudencia, costancia; virtús. E tamén curtesia, outra virtú. A curtesia ven a ser un respeito un homenaxe pr'as almas, por iso cando se exerce nos probes, nos enfermos, nos gafos faise caridad que se dirixe ó consolo, non á curación; á i-alma, non ó corpo ou si vai a iste é perparando a millor eisaltación do espírito pr'a cando chegue a hora desexada da morte. Figura que o descubrimento do corpo debía ir de par c'o descubrimento da natureza, e non foi así. Pr'o home de espírito místico hai pecado na natureza, mais non ten comparanza c'o pecado do corpo. D'iste soilo s'aprecian as partes mais achegadas e mais carregadas de espírito: as mans e os pés dos Santos Sanguentos de estigmas, os ollos que deixan ver nos ceos e na terra a grandeza de Deus, o corazón centro das virtús, sempre perigoso, mais c'a axuda divina

trunfo da i-alma. A comida santificase c'unha oración coma pedindo dispensa por o pracer que deixa e igoal todal-as funcións corporás. Soilo o corpo espirtoalizado, o menos corpo posibre é dino d'unha relativa estimanza. Falamos dinantes de tempos de paralelismo antr'os dous factores e ven deseguida a lembranza da Grecia e do Renacimiento. Mais istas cousas están de tal maneira envoltas en literatura, tiveron tan pouquiña realidade na xénesis dos sentimentos modernos, d'hoxe, que será millor non falar d'elas. Agora a xente figura non vivir sinón pol-o corpo. Endexamais se viu tan trunfador e rufo. É o froito lucente, zumoso, brillante, sinxelo e nũ d'unha longa civilización. Figura lonxe da idea do pecado. O pecado pode chegar pol-o espírito. Queremos decir o pecado social. D'outro non-os astrevemos á falar inda que sospeitemos que se materializa cada vez mais. A inversión é compta, radical, inda con relación a un tempo non lonxano: ó 1830, e 1870—por exemplo. Tampouco teimamos sinalar si se trata de alborada ou de solpor, de nacemento ou de morte. Mais pedimos licenza de esculcar n-algunha das raíces do cámbio. E xurde unha palabra eiquí coma en todol-os problemas sociás; burguesía. Figura estrano. A burguesía semellaba o mais lonxe da forza do corpo e do ar libre. As donas burguesas tapáronse moito. Imos con tempo. Os nados no derradeiro terzo do XIX levamos unha idea de burguesía incompta inda que sexa verdadeira. Procurar un pouco de lús nos complexos sociás ten un só camiño; procurar unha determinante xeneral. En-istecaso a determinante non pode ser mais crara: burguesía, cidadanía, xente da vila, da cidade, a primeira xente que principiou a vivir pr'o corpo mais que pr'a i-alma. Parece estrano que o culto do corpo dera principio no medio onde o corpo fai menos falla. No castelo e no agro o corpo loitador ou traballador está sempre en xogo. No mostrador precísase mais abelencia que forza. O comercio desenvolve factores en certo senso espirituás, inda que sexan de baixa, de epidérmica espiritualidad. Mail-o comercio crea unha fartura que non ten apricación pr'a i-alma. ¿Que l'importa o diñeiro ó espírito? O corpo man-

tense, come, con traballo, o traballo do corpo queda santificado. O diñeiro erguese por riba das necesidade primeiras do corpo. O labrego da campia debulla unha cunca de castañas con leite. Abóndalle. O mercader florentino xunta cartos e cartos; mercados co-eles os alimentos e os traxes, inda lle sabrán. Qué fará co-eles? Non se poden rillar florís nin sirven pr'a mantenza da i-alma. Hai que aplicalos á outra cousa: ó corpo, mais n-unha escala insospeitada, facendo o corpo centro d'un organismo de luxo. Pois primeiro foi a comodidade da casa e despois o trunfo do corpo. Hai outra solución; gardalos cartos, crear un tesouro. Mais nin é xeneral nin nos serve pr'a nosa tesis. O avaro está ben crasificado na ética. O seu pecado é terrible. Si fora do corpo sería mais doadamente perdoado. Mais é pecado do espírito pois teima encher o espírito c'unha cousa noventa, a úneca que Noso Señor non tocou endexamais cando baixou entre nós. Por iso a avaricia foi sobretudo nos tempos en que s'ollaba e palpaba o diñeiro un pecado de xente intelixente e de vellos; a esprenca ensinaballes a forza do diñeiro e eles figurábanse ter no diñeiro encobado n-unha parede unha especie de garantía, un poder *in potentia* que por unha elegancia espiritual do dono non se facía *in actu* xa que todo acto significa unha perda e o avaro vive n-un mundo seu, en algún senso, ideal. O que acugula terras e castelos, o conquistador, non é un avaro. Sempre pensa en levar unha lei, un goberno mais ou menos escuramente sentido. O diñeiro nas vilas fíxose deseguida criador de comodidades, de egoísmos refinados. Foi o primeiro dereito que alcanzaron os burgueses: unha casa inviolable, unha extensión do corpo inda servo, mais pronto á se redimir. Boa diferenza c'a casa da aldea aberta ós pelingrinos e ós probes coma a casa do pai de Mistral e onde os señores comían na mesma mesa dos criados. Namentral-as colleitas foron o signo da riqueza non era posible a formación da burguesía. Por moito tempo e con moitas variacións asegún as terras, a xente tivo tamén vergonza do seu diñeiro. Hai que ter en conta coma nas burguesías xurdíu o sentimento liberal das ideas, e de que xeito a educación antiga

(humanidades, matemáticas) impuña unha elegancia na súa ordeación de valores. Esa elegancia foi desaparecendo aínda. Inda fai quince anos figuraba pouco fino tratar de diñeiro nas conversas dos cabaleiros e a mór porción d'eles eran de cepa burguesa ou campesina. Tamén compre notar iste feito. Hoxe cada día se aparta mais a cidade do agro, e con tal afastamento medrou a potencia do diñeiro. O amolecemento xeneral da sistemática antiga, o positivismo, a mór riqueza, o sentirse o home soilo responsabre diante si, sin ter pra se sufincar o nervo de unha idealidade superior, todas estas (e outras causas, moitas, entrambilicadas, qu'inda se non enxerguen ben) foron erguendo o valor do individuo garantido pol'as institucións, foise considerando o mundo millor, mais quente, mais amable. Fuxían as grandes epidemias, multiplicábanse os praceres, o esforzo empezou a ser recompensado n-iste mundo. Entón sentiuse a importancia do corpo. Pra disfrutar de tantos bens había que gardalo forte pra un longo vivir. Foi un antropocentrismo mais forte que o antigo, que consideraba no home un espello de Dios. O proceso é longo, variabre, matizado. Serían precisos moitos exemplos pra ilustralo. O certo é que a xente xa non se coidou de ter o corpo escravizado. O fatelo romántico somentes deixa ceibes as partes fidalgas: a cabeza, as mans, e tende á domear o corpo que non tradís afora as súas formas sinón formas impostas por unha idea. D'eiquí a elegancia *musical* do tempo, e de feito a música foi a millor expresión romántica. O espírito deitaba pol-o mundo en mil fontes franqueadas. Craro que non hai que misturar a rapaza que bebe vinagre e se derrete no balcón ó luar ca paixón superior dos verdadeiros románticos. E contodo n-isa rapaza cursi hai o signo do tempo, propende ó espírito, o mesmo que a dona morta tisea pol-o corsé. O corsé foi maldizoado pol-os médicos qu'eran cuáseque todos positivistas: o corsé procura unha tradución no corpo da idea d'alma lanzal, esgufa, chama ardente ou crebado raio de luar nos lixos do vivir. Hoxe o mesmo tipo social de rapaza anda c'o corpo solto, e fártase de xamón, cerveza, chourizo de Pamplona e per-

cebadas. Hastra na aldea se nota iste troque; fai doce anos unha muller coidábase avergoñada de beber un vaso de viño, fora dos xantares; facíalles mal e sobre todo, non parecía ben, *había que ter conta de si*. Hoxe débállano n-un dicir Xesús. Nas vilas hai instantes nos que se dubida si os Sacramentos da Eirexa deitaron un pouco de gracia sobre as greas de burgueses e burguesas—o burgués impón o seu tipo na carballeira humán das vilas onde tamén medran moitas outras frores que se non precisan o primeiro ollar.—Traballan con fis utilitarios os médicos, os inxenieros, os negociantes, os esquireiros. Todos levan fartura material que asulaga os ollos en lixos noxentos. Enchen as eirexas e os locais das conferencias c'un ser confiado que dá medo. As inquietúas paran na primeira cortiza sensitiva da i-alma. O burgués, dono do mundo, da cátedra e do laboratorio é cauto como un vello, comerciante pra non deixarse mermar unha faragulla de goce. Toda fidalguía figura desterrada da Sociedá. Avergónzase d'un traxe vello, d'un parente probe, d'unha casa deixada. É certo que xa se baña á cotío, e hastra ten os seus libros e as suas comedias ben purgadas de todo elemento que lle faga albiscar o terror—e a ledicia—metafísica. O mesmo desprezo pol-a polítea, soílo quer dicir unha nova baixa de valor espiritoal. Hastra onde chega a áncia do corpo, hastra ali se delimitan as altividades do espírito servo. Os vicios xa non teñen un carauter de rebeldía; contra qué lei social? Críanse os fillos fortes, nús, con todas as regras hixiénicas pra que o chegaren á mocedad non teñan mais arela que vivir ben e ganar diñeiro. Manda no mundo unha confianza completa. Coñecense todol-os camiños. Pra qué esculcar outras cousas? Toda a paisaxe vai sendo o parque do burgués de corpo farto. Hai tamén e vaise criando a aristocracia sportiva. Xiquier figura afastarse un pouco car'un ideal de forma e de ener-

xía. Xiquier no sport o trunfo do corpo é claro, sin hipocresías e garda un senso de xogo liberador en aparencia. Pois o mozo sportivo d'hoxe é o capitalista de mañán e a i-alma vive erma, triste e escrava no corpo barrigudo do tendeiro e do indiano gomitado pol-a resaca atlántica igual que no corpo fino, do sportivo. A natureza—mar, aire, distancia—vólvese un *Stadium* pr'os xogos do corpo sportivo frol da burguesía e xordo a toda outra chamada. Os cadros nos Museos, os edificios artísticos nos camiños, dispóñense pra proporcionar unha hora de descanso—sempre hai preto un restaurante, un tennis, un lugar consagrado—ós corpos trunfantes, Hastra s'orgaizan pra facer casas de caridá e apartar das rúas o espetáculo dos doentes e dos probes. A antiga simpatía—caridade—da i-alma pol-a i-alma, trocouse no sentimento de vergonza o ollar un corpo doente ou famento. Vergonza de qué? Sería doada a demostración. Dende logo ningunha que poida obrigar á un sacrificio. Falamos ouxetivamente, sinalando feitos que todos poden sentir. Ademais o burgués trunfante cóidase eterno e poida que o sexa. Vai adequirindo estrutura de roca, de algo dono e definitivo. Endexamais soñou con tanta gloria. Coma a cultura—un esquiretor agudo, pois hai moitos burgueses agudos e intelixentes, dicía fai dous días: «cultura, flor de fisiología»—é necesario pr'a extensión dos negocios permítense o luxo, como de auga corrente, d'estar o corrente das ideas. Ben. Hastra lles gustará moito o «Porco de Pé» coidando atopar n-il o retrato do veciño. Pois o burgués ben esculcado segue disfrutando das envexas do tendeiro de aceite e vinagre e o inxeniero ou o medico especialista tamén lle gusta botar un cuarto a espadas con tal de non se sacrificar mais do que lle pide o señor corpo trunfante e hai que decilo, podrecente.

RAMÓN OTERO PEDRAYO

Ven de aparecer editado por "NÓS" o libro-homenaxe

O G A L O

obra póstuma de Amado Carballo.

CATÁLOGO DOS CASTROS GALEGOS

PUBRICADO POL-A SEIZON DE PREHISTORIA
DO «SEMINARIO D'ESTUDOS GALEGOS» DE SANT-YAGO

Número XIII

O FURRIOLO

EMPRAZAMENTO.—No cume do monte do Furriolo, un dos que fan a divisoiira entre os vales da Arnoia e do Limia. Pertence á provincia de Ourense, concello da Bola e freguesía de Santa Baia, e na marxe esquerda da estrada de Ponte das Poldras á Pontevedra.

DEFENSAS.—Consta de un recinto prin-

fortes vestixios de estar revestido por unha muradella de cachote. Pol-o norleste e pol-o leste dexérganse con craridade restos de un parapeto e pol-o norte un lixeiro afundimento do terreo denunza a existencia de un antigo foso. O antecastro moi ben aplainado, determínase en todo o seu desenrolo por un terrapén de 5 metros de outo.

MENSURAS.—Mede o recinto principal:

Do norte ó sul. 83 metros.

Do leste ó oeste. 125 metros.

O ancho máisimo do antecastro dixemos xa que é de 21 metros.

OBSERVAZÓNS.—Non ollamos por ningures alicerces de casas nin téglulas nin cerámicas.

FOLKLORE.—Soio poidemos acadar que o castro é «cousa de mouros».

BIBLIOGRAFÍA.—Inédito.

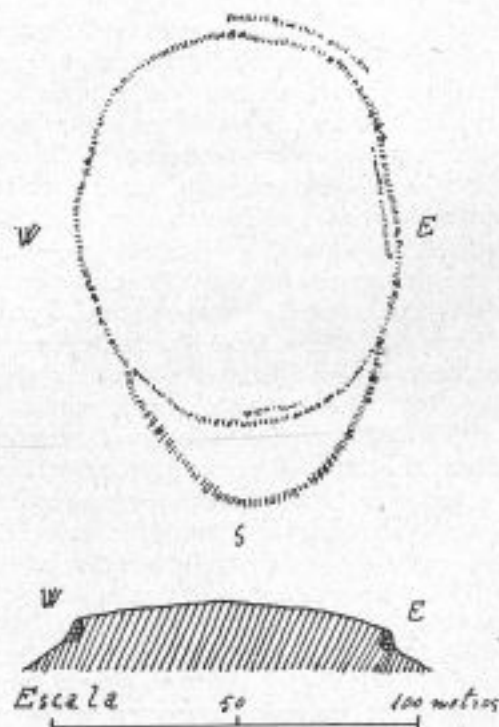
(Catalogado por Fermín Bouza Brey, Senén Rodríguez e Florentino L. Cuevillas.)

Número XIV

OUTEIRO DE RUBIÓS

EMPRAZAMENTO.—Na provincia de Ourense, concello de Celanova, freguesía de San Lourenzo de Cañón i-en terreos raianos cos do concello de Vereia.

Chámanlle co aquíl nome á un fato de tres outeiros, situados n-unha meseta, outa, es-tesa i espida de arboredo que remata o monte que levando as denominazóns de *Monte da Neve*, *Monte Puxares*, etc., érguese ó sul e por riba mesmo da vila de Celanova, indo despois a xuntarse cos devalos das serras do Vieiro, das Motas e de Penagache.

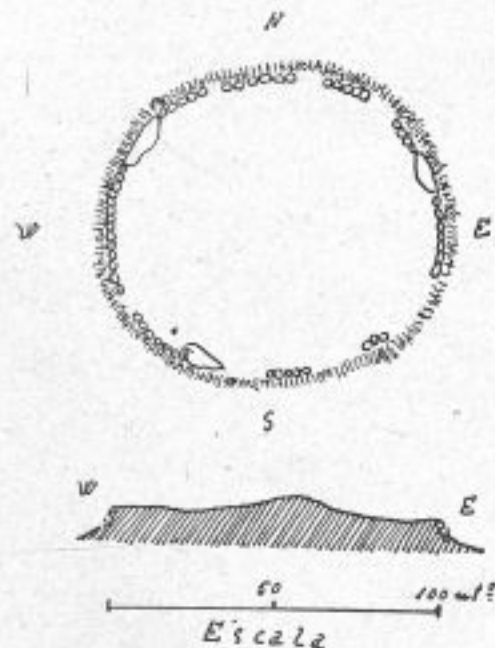


cipal e de un pequeno antecastro situado na banda do sul e cujo ancho máisimo é de 21 metros. O recinto principal óllase cinguido por un terrapén de 2 metros de outo, con

OBSERVAZÓNS.—O sinxelo esame do terreo non amosa sinais de obras de fortificación, soio espaxados pol-o chán ollanse cachotes que indican ter pertencido á vellas edificacións.

N-unha quebrada estreita, que se desina co nome «da dos Santos», afroran os alicerces de unha antiga capela adicada á Ascensión, que foi derrubada aínda non hai un século, aproveitándose os seus materiais pra erguer unha nova ermida, que baixo a mesma advocazón, existe oxe ó pé de un dos lugares da parroquia. Á veira da capela derrubada, celebrábase en tempos unha romaxe ben soada en moitas légoas á redonda.

En toda a área do Outeiro de Rubiós, non se ollan tellas antigas nin modernas, así



PLANTA DO CASTRO DE BERREDO

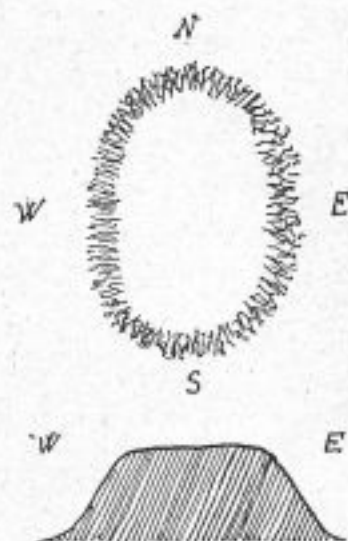
mesmo os eidos que o cinguen son case que todos comunas, parecendo indicar istos datos que a despoboazón de aqueles lugares debeu verificarse hai moito tempo.

Mais o que millor falou a prol da antigüidade das ruínas de Rubiós, foi o seu folklore que ten caracteres por comprobante castrexos.

FOLKLORE.—Informan Antón Peaguda, de San Lourenzo de Cañón e un seu veciño cuio nome non acadamos.

«No Outeiro de Rubiós houbo unha grande cidade chamada San Salvador ou Cachiquimbra, nome que aínda leva unha parte do monte.

Ista cidade foi atacada pol-os romanos ou



PLANTA DO CASTRO DE MOURILLÓS

pol-os franceses que estaban no castro do Furriolo. Empricipiou o ataque c-un grande *fuego*, sostido dende o propio Furriolo apesares da distancia de dúas légoas que os afasta, pois é sabido que os antigos tiñan millores armas e de mais alcance que as nosas. Fóronse despois acercando os nemigos a Cachiquimbra, puxéronlle sitio e remataron por destruíla, morrendo dos da vila 11.000 *mártires*, e dos atacantes mortos tamén.»

«Cando os sitiadores estaban xa ó pé da vila, uns soldados foron pousar unha miga á beira de unha poza, que aínda existe, e

sentáronse n-unha, que coidaron trabe, que estaba deitada no chán. Pouco tempo durara a pausa, cando sentiron rebulir a trabe, e viron con espanto que era unha serpe grandisma que despois de beber na poza quedara adormiñada. Disparáronlle os seus fusiles, mais tiña tan duro o coiro que as balas non lle entraban; i-entón foi cando un dos soldados mandou que colleran un anaco de carne e que o prenderan no cabo de unha corda. Feito isto, déronlle a carne á serpe i-en canto lle entrou nas gorkas ataron a corda á un penedo, e a serpe morreu no instante mesmo.»

«De entón é que chaman á poza *A Poza da Serpe*.»

BIBLIOGRAFÍA. — Hübner (CIL., 2.519) ó falar da estatua de guerreiro galego que tiña a inscripção, ADRONO. VEROTI. F., di tirándoo de Castella Ferrer (Hist. de Santiago, f. 159, v.) que esta estatua fora atopada no Castro de Rubiás non lonxe de Aranco e do Mosteiro de Celanova.

Ceán Bermúdez (Sumario de las antigüedades romanas que hay en España, páxina 218) di:

«Castro de Rubiás o Rubión, castillo antiguo en la provincia de Orense, distante una legua al norte de la iglesia de Santa Comba. Se encontró en él una estatua de piedra, de hombre, vestido con un sayo largo y con los brazos y piernas desnudos. Tenía en las manos un escudo redondo con estas letras en derredor: ADRONO. VEROTI. F.»

Hai que convir en que a identificazón entre o lugar citado por Castellá e Ceán e o Outeiro de Rubiós non é doada. Os dous lugares que levan o nome de Aranco, pertencen ó concello de Lovios e distan de Celanova mais de 30 kilómetros. Por outra parte a distancia entre o Outeiro que nos ocupa e a eirexa de Santa Comba é superior a 15 kilómetros, mais tendo en conta que Rubiós queda entre Celanova e Aranco e ó norte de Santa Comba e que por outra parte, non hai en toda a bisbarra ningún nome que se imite mais á Rubiás ou Rubión, coidamos que foi no xacemento catalogado onde apareceu a efixie de Adrono fillo de Veroto.

(Catalogado por F. L. Cuevillas.)

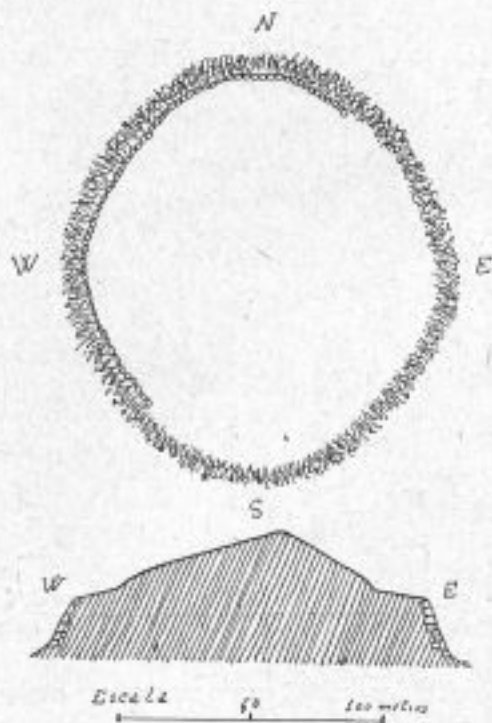
Número XV

O CASTROMAO

EMPRAZAMENTO. — Na provincia de Ourense, concello de Celanova, freguesía de Castromao, e ó ponente e por riba mesmo do lugar de iste nome, do coal queda desviado uns cen metros.

Atópase construído no cume de unha montaña longa i-estreita que dende Celanova vai rubindo cara os termos de Acevedo e Vilameá.

DEFENSAS. — A natureza penedenta da montaña impediu, sen dúbida, aplainar de xeito uniforme o cume do castro, cinguindo-



se os seus construtores á achairar unha especie de anel, de ancho variable entre 12 e 15 metros, ó redor da penedia central, partindo do borde exterior de iste anel un terraprán case vertical, outo de 18 á 20 metros, revestido por un muro, feito de cachote seco, ancho de 2 metros, que afiora aínda pol-o norte e pol-o oeste, amostrando que outrora debeu erguerse en parapeto.

MENSURAS.—O Castromao é de forma case circular e mede:

Do norte ó sul. . . . 150 metros.

Do leste ó oeste. . . . 130 metros.

OBSERVAZÓNS.—Temos practicado n-iste castro a apertura de dúas zanzas exploratorias; a primeira ó longo do terrapén onde puxemos ó descuberto o muro a que denantes nos referimos, e a segunda cortando de través un dos lados do anel aplainado, no que afondamos mais de un metro, asoellando os obxectos que van reproducidos na figura 1.

Trátase como se ve de catro anacos cerá-

soio pol-o perfil dos bordos (fig. 2., números 1, 2 e 3), senón tamén pol-a calidade da terra e pol-o seu coor e groso que vai de 5 a 13 m m., amostrando a falla de estrias regulares a técnica de fabricazón á mán.

O outro obxecto (fig. 1, n.º 5) é un machadiño de ferro, moi comesto pol-o óxido, e c-unha fura central de 2 centímetros de diámetro. Dexérgase ben aínda sobor de todo n-un dos cabos o fio do gume, aparecendo n-outro menos acusado.

Respeito da natureza e destiño de iste instrumento, coidamos que pode pórse en comparanza cos machados guindadeiros coñecidos na panoplia céltica co nome de *cateias*. En efecto, a pequenez e cativo peso de iste

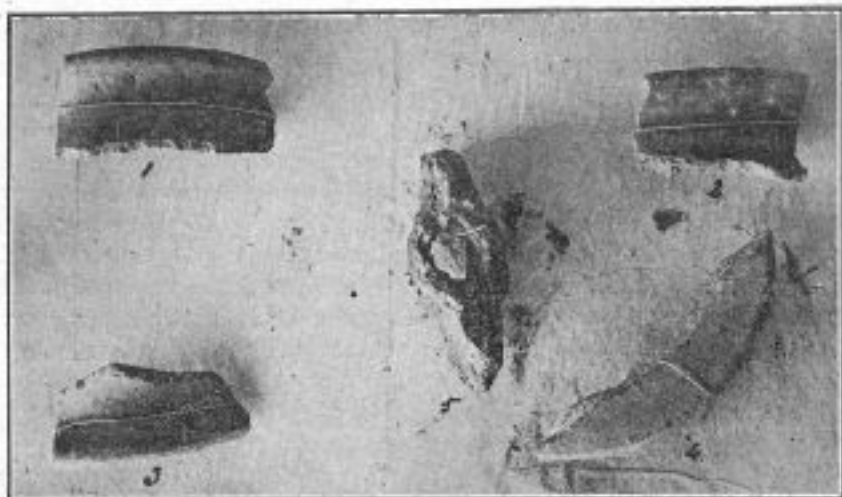


FIG. 1

micos, pertencentes, tres ó borde e un ó fondo de outras tantas vasixas feitas de terra marela abrancazada, torrada con moi escasa uniformidade e abondosamente incrustadas de grauciños de seixo. O grandor de semellantes vasixas debía ser considerabel, podendo calcular que o fondo de unha de elas (fig. 1., núm. 4) tería de diámetro trece centímetros.

Iste mesmo tipo de cerámica témolaalcontrado na citania de San Cibrán das Lás e foi desinado como «grandes vasixas de paredes grosas, boca ancha e borde pouco revirado». A identidade entre os eisemprares da dita citania e os do Castromao, establécese non

machado parez escriuir toda idea relativa ó seu emprego pra uso corrente de ista crás de utleis e por outra parte a súa utilizazón coma martelo queda descartada pol-a presenza dos gumes, que son-por demais estreitos e afiados pra servir de ferramenta á un canteiro.

Parécenos pol-o tanto o mais seguro, que o machadiño do Castromao fora empregado coma arma pra guindar. Temos diante os ollos reproducións de *cateias* atopadas en Ornavasso i en Sant-Michael (Carniola), que pol-o seu grandor aseméllanse moito á atopada por nós, anque a súa forma de un soio gume mui desenvolto fagan que se imiten

mais á outro machado atopado no castro de Troña (Mondariz) (Vex. L. Pericot e L. Parga Pondal, «La Temporada», Mondariz, 29 Xulio 1928.)

No recinto cercado do Castromao non alcontramos ningúns vestixios de habitacións permanentes que se teñen atopado, en troques ben bastos, nas ortas que arrodean o lugar de Castromao, en forma de muros

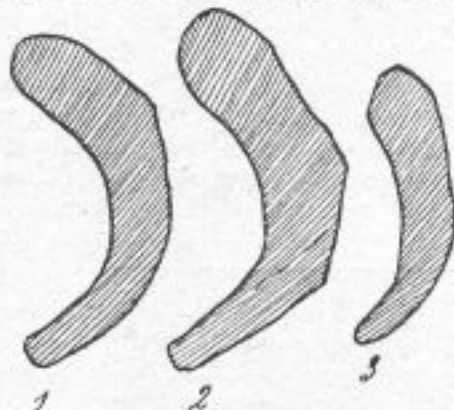


FIG. 2

de casas, tégulas e moedas de difrentes emperadores romanos e aínda hai pouco tempo ó construírse un camiño veciñal que vai de Celanova á Acevedo pasando por baixo mesmo da croa do castro, asoelláronse grande número de tégulas que tivemos ocasión de ollar.

Na freguesia onde radica o castro apare-

ceu tamén unha pedra miliaria do emperador Carino de que logo nos ocuparemos.

FOLKLORE.—«Unha veciña de Castromao, tiña un porco que todal-as mañáns en canto lle abrían a corte marchaba pra o castro e non voltaba deica a noite. Desconfiou a veciña se os mouros lle daban mantenza, pois o animal non comía nin miga na casa e á pesares de elo estaba gordo que daba xenio velo. Mais cando chegou o tempo e a dona quixo facer a matanza o porco despareceu da corte e nunca mais soupo de il cousa ningunha.

«No Castromao hai atuadas a cadea, a lámpara e a reixa da Raíña Moura.»

BIBLIOGRAFÍA.—Citada por Barros Sabela (Antigüedades de Galicia, páx., 186). Trata ali de indentificar iste castro co *Castro Manuario* citado pol-o Ravenate. Fai tamén referencia a alusións acadadas no Libro Gótico, de Celanova e na «Celanova Ilustrada».

Debe ser o *Castro Mago* de que fala Ceán Bermúdez (Sumario de antigüedades... páxinas 218 e 220 e no que di que eisen «ruínas de población romana».

(Catalogado por Xulio Rodríguez e Florentino L. Cuevillas.)

Arquivo Filolóxico e Etnográfico de Galiza

RESPUESTA A UN QUESTIONARIO

(Continuación)

Santos.—A costumbre que houbo sempre eiquí de celebrar o día do santo de calquera, é de que o individuo calquera que sea cando é o día do seu santo, ten que convidar ás *copas de licor*, aguardente, anís, tostado, etc. a todos cantos o feliciten e na súa casa refestexar o día con comidas especiais según o poder que teñan.

O mesmo pasa cando se *estrena un traxe*, que *hai que mollalo*, como dicen, e esto pra que se paguen unhas vasos de viño a aqueles que o mandan ir mollar.

Bailes.—Primitivamente dicen que n-iste país non se conocía mais baile qu'o solto e que era moito mais moderado qu'ahora. Os homes poñíanse todos a unha fila y-as mulleres outra e todos facían os mesmos puntos a mesma vez, parecendo esi o baile moi ben e en menos superficie bailaban mais parexas das que bailan agora; porque agora baila cada un a súa ruta. Como antes indicamos

bailan os asturianos actualmente, pero agora n-iste país bailase pouco o solto, porque casi todo é agarrados e cada vez mais escandaloso, y-esto dicen que procede da emigración, porque os que veñen das Américas sempre tran cousas novas e particularmente por ise estilo.

Ruadas.—Algún día pr'as ruadas había moito humor, pois xuntábanse os vellos e vellas, mozos e mozas, rapaces e rapazas de cada pueblo e iban todos xuntos tocando panderetas, ferrillos, cónchegas, etc. y así que chegaban ó campo, beilaban todos, cada un como sabía; e como dicen os vellos: beilar e beber. Pero agora non pasa así; cada un toma su madre gallega, como dicen; marchan cada un cando lle ven ben, pero antes hasta cenaban de campo cando eran noites de luar.

Fiadeiros.—Os fiadeiros, por orden regular facíanse nas cortes do gando ben estrumadas; as mozas fiaban e ganchillaban e tamén remendaban a roupa vella, pero tamén levaban a pandereta pra tocar, cantar e beilar; y-os mozos iban pra beilar e parrafear; e cando saían roubaban fachoés de palla nos palleiros, cando eran noites escuras e viñan facendo trastañas pol-os camiños; e algunhas veces hasta apagaban a luz no fiadeiro pra apalpar o que lles estaba prohibido.

Xogos de nenos e maiores.—Os nenos en canto son de dous ou tres anos, con calquera cousa enredan, pero dispois ós nenos gústalle moito enredar cos carros, martillos, clavando puntas, facendo casavellas de pedra e de tellas, e facendo charcos nos regos da auga, e xogar ós palotes y-ós escondites; e desde que teñen de oito a doce anos, xa xogan o «*en que casa hai lume*», «*a mariquita*», «*os mudos*», «*os cegos*», «*o pica la berza*», etc. As nenas desde que teñen catro anos a sua diversión é co-as muñecas, cosendo trapos e lavar rollas; pero des-le seis a dez ou doce anos, todo se volve aprender cántigas e aprender a tocar a pandereta e beilar. Os mozos y-os homes xogan a *briscar*, o *xuego dos soldados*, a *porca*, o *mal casados* e outros varios.

Festas do Ano.—Empeza o ano co día de San Manolo ou Manuel a antes, unha reu-

nión de casados andaban desde as doce da noite cantándolle versos ós Manueles, de casa en casa, onde os había, felicitándolle o día do Santo; y-os Manueles abren a porta e danlle as copas de angardente, viño, licor, tostado, etc. e botaban esi a noite toda hasta que viña o día. Pero agora non andan os casados e andan os solteiros con armonios, flautas, ferrillos, panderetas, cónchegas etcétera. Esto en realidá é unha molestia pra todos.

Santos Reis.—É costumbre antiga o formar pandillas de casados, solteiros e nenos, e todos cos istrumentos como antes indicamos, cantando os villancicos de casa en casa e en todas as casas dan de beber, noces, castañas, dulces, etc. e en caíla casa tócase unha muiñeira y-on pasodoble e co-a misma vaise a outra casa; esto bota toda a tarde do día seis e toda a noite. Esto os grandes, que os pequenos polo día co interés das cadelas e do que lle dean.

Entroido.—Ten tres festas, que son: *fareleiro*, *corredoiro* e *entroido*. Pol-o fareleiro que é quince días antes do entroido, andaban os mozos con medias, calcetis e saquetes todos cheos de borralla, e pegando nas espaldas con iles pra manchar a roupa, todo de broma. Por ise día acostúmbrase a comer os chourizos mais gordos, de cebola, con patacas. Agora vaise perdendo esa costumbre.

No Corredoiro, que é oito días antes do entroido, acostúmbrase a comer touciño con patacas ou vica de faríña milla esto o que pode e á tarde xúntanse os mozos i-as mozas e tamén os casados e cada un leva as olas de barro ou cacharros rotos pr'o campo e pónense todos en curro e empezan a xogar aqueles cacharros, tirándoos unhos ántros, o na mao donde rompa, dispois os outros todos, aturubanlle e silbanlle ós oídos hastra que queda abonxado, i-esta é a festa do corredoiro.

O entroido é día en que se come a mitá da cachucha do marrao, un lacón e chourizos de carne e de cebola—o que o ten—Ise día a xente come carne hasta que queda sobra, pero dispois hasta a Pascua nona proban por respetar a cuaresma. Agora solo se respetan os viernes de cuaresma e jueves e viernes de Semana Santa i-as vixilias reservadas de

todo o ano. I-as tardes do domingo e do martes de entroido, disfrázanse moitos e dan a lata a calquera que non os conoza.

Semana Santa.—Primitivamente non se traballaba nada en toda a semana; toda a xente se destinaba a ir á Iglesia e pasearse; pero agora non se respetan tanto ises días santos: os artistas non respetan ningún anque pode haber algunha excepción; pero a xente relixiosa respeta moito o xueves e viernes, visitando as iglesias e rezando o viacrucis.

San Xuan e San Pedro.—N-estas dúas festas a mocedá fai moitas trastadas co-as cancelas, portas e todo o que poden coller, levándoas pr'os camiños ou campos, ocupando así o paso e causando grandes trastornos e moitas veces compromisos graves, pero esto é tradición mui antiquísima.

Difuntos.—Esa é unha festividade de tristeza; por ise día toda xente que ten familias enterradas, van adornar as súas sepulturas con flores e luces, e por ise día mándalle cantar ó cura moitos responsos cada un por as súas familias finadas; hai ano que sal a procesión ás catro e media da tarde e dan as doce da noite e aínda o cura está cantando, ganando así moi bó día. Nas comidas por ise día non diferencian, pero si polo día de Todos os Santos, que todos botan algo do marrao o pote; das cortadorías solo se vai cando hai enfermidades ou días mui distinguidos.

Festas da parroquia.—Hai a festa do San Antonio da Santa Marta do San Ciprián, do San Roque e outras que non son tradicionais; en todas estas festas se fan diferencias nas comidas, pero especialmente pola da Santa Marta que é a patrona d'esta parroquia, porque casi todos matan unha pírca, e botan a outra mitá da cachucha do marrao i-en fin esa é a festa en que mais gasta a xente d'iste pueblo.

Nadal.—Esa é unha festa interior solamente—ou festa de pote—donde hai tamén bastantes diferencias, particularmente nos postres.

Relixión.—N-iste pueblo non se coñece outra cousa mais qu'a católica, apostólica e romana; o que se pode dicir é que antes cumplían millor cos preceptos da Iglesia que

ahora; basta pr'a probar esto que antes os domingos ás tardes, un home que tuvese que falar con outro, ibao buscar á iglesia i-ahora ten que o buscar nas tabernas; pódese dicir que o cincoenta por cen non van á misa xiquera.

Os Santos.—N-esta parroquia hai o San Antonio que é abogado pra moitas cousas, particularmente pra encontrar as cousas perdidas. A Santa Marta que de todas as Virxenes mereceu ela o segundo manto da castidá; é abogada en toda necesidá, porque en toda necesidá amparaba ós probes e particularmente atendía con todo o celo ós cuidados de nuestro señor Xesucristo. San Roque é abogado pra pestes, llagas e males estraños, porque il sufría todos ises males con paciencia e resignación pol-os méritos de Xesucristo i-é tamén abogado dos perigrinos. San Ciprián é abogado pr'as tercianas. San Benito pr'as berrugas e luvillos e bultos estraños.

Leendas piadosas.—E de piedá o leer libros relixiosos, como o *Camíño Recto*, *Catecismo*, a *Cartilla de boa crianza*, etc.

Romaxes.—Biquí cando se vai de romería a calquera sitio, é costumbre levar a bota do viño i-algunhas veces levar a carabela da casa pra non gastar tanto no camiño. E cando van moitos xuntos, levan panderetas e flautas e outros istrumentos pra ir cantando e tocando. Son moi coñecidas as romerías que van ós Milagros, Vilar de Flores, San Vitorio e outras varias; pero esto agora cesa de todo pola rapidez con que se cumplan as promesas, particularmente onde se vai en automóvil.

Ofertas.—Moitos ofrecen misas, velas, lacós, gñevos, pitos, marraos de cría, cachuchas, vestidos, aceite i-algunhas veces diñeiro; e outros ofrécense a ir descalzos, ayunando con pan e auga solamente i-autros varios sacrificios.

As ánimas do Pulgatorio.—Dicen que as ánimas teñen que purificarse de moitos pecados, no mesmo sitio donde os cometeron, e que padecen de varias formas, unhas veces con moito frío, outras veces con moita chuvia, con tropezos etc. pero os pecados de deseos, pensamentos consintidos, e moitos varios, que os teñen que purificar nas llamas

do purgatorio. Tamén aseguran que se teñen aparecido en procesións desde as doce da noite á unha da mañá i estas procesións que son particularmente nos cementerios. (O que suscribe coñeceu a un señor que tiña visto as ánimas en procesión. No meu coñecito ise señor merecía boa reputación, e eu coñecino tres anos e medio que estiven na súa casa; por outro lado, parecíame imposible o crelo anque o asegurou varias veces).

Aparicións. Moitos aseguran que os difuntos se aparecen, pero non se aparecen todos, nin a todos tampouco; pero que si se teñen aparecido a algunhos requeríndolle actos relixiosos, como son misas, novenas e promesas ofrecidas por eles mesmos, i-autras veces mandalas ter sen telas ofrecidas, pero pra así poder entrar no ceo.

Poder do demo.—A xente a maior parte d'ela non duda de que o demo ten un poder anxelical, porque como anxel que foi, non lle foi quitado ise poder. Poder que se aparta d'un co señal da cruz, e traendo crucifixos e medallas da Virxen, pero estes crucifixos e medallas han de estar benditos.

Pauto co demo.—A mesma Iglesia non rechaza a creencia de que se poden facer pautos con el; pero as obrigacións que o demo quere que lle fagan, han de ser sempre co-a alma de un mesmo ou co de algunha criatura que un mande n'ela.

Endiañados e modo d'os curar.—Todos os que teñen pautos co demo están endemoniados e poden curarse por medio dos sacramentos da confesión, penitencia e comunión e acompañados de reliquias sagradas e medallas da Virxen María, irlle ofrecer o prometido, e como o demo escapa donde están as almas limpas e donde estean estas reliquias e medallas, o pauto queda desfeito.

Pero podemos entender por endemoniados a aqueles que teñen os diablillos metidos en si e dados por un que teña algún pauto coil. Entónces hai que agarralos e levalos á Iglesia, porque eles non queren ir e un sacerdote que teña potestá pra eso, lérille os evangelios e desconxurarillos pra que salgan. Ise é o modo de curalos. Tamén pol-o día de Corpus Criste, na mesma Catedral de Ourense se teñen curado algunhos, estando na misa desde Santos hasta consumir, e cando

lle salen ises diablillos; pero teñen que estar agarrados de outros, porque fan moita forza por non querer estar alí.

Supersticións, Meigas, bruxas, sabias, feitiцеiras.—N'iste pueblo chámanlle meigas ás mulleres que botan moitas maldicións e que casi todas lle salen acertadas.

Bruxas. A xente non lle pode poñer nome a nadie, pero sempre sospeita en alguén, pero de todas as formas, é tan seguró que as hai, porque se teñen visto cousas que non queda outro remedio que creelo e librarse d'elas, e pra eso, a xente usa moito do alto, porque dicen que é bó pra que non entren as bruxas; tamén usan rescritos e reliquias sagradas, que con estas duas cousas téñense visto milagros propiamente ditos; tamén usan medallas, rosarios e cornos de ganado vacuno.

Mal de ollo.—Téñense coñecido varias persoñas de mala vista, e entre elas un señor que era tanta a forza da vista que tiña, que andar con lentes pra acortar a vista e usando cristales dobles, non podía mirar de frente pra ningún ser viviente, porque do contrario mataba aquil ser pra que miraba. Algunha cabeza de ganado, como foi unha becerra d'un veciño d'iste pueblo que era mui bonita e como lle gustaba tanto, mirou moito pra ela e caíu morta, pero il como era rico abonoulle a becerra ó dono d'ela, solo que il tiña moito cuidado de non mirar de frente pra nadie.

Fadas.—Tense ouvido moito de fadas; entre tantas, citaremos unha que foi un fillo d'un matrimonio, que iste xa estaba casado e parecíalle que o pai d'il que comía moito i-entónces comproulle unha barcaleta pra lle botar elí o caldo i-os outros manxares como si fora un marrao; o vello aguautou todo porque non tiña outro remedio, menos que fose pedir unha limosna; pero o mesmo pasoulle ó fillo dispois e o mesmo ó neto; pero veu o visneto que iba co-a mesma marcha e pensando un día en que era heredación, rompeu a barcaleta e queimouna e entónces acabouse a fada.

Trasgo.—Tense oído dicir que antes sentían varias veces o trasgo na casa, e que lle parecía que andaba tirando os muebles pra fora; outras veces que lles tiraba co-as pare-

des da casa, e así sucesivamente, pero son contos mui vellos.

Tronantes e escolares.—N-esta parroquia houbo un cura que cando tronaba moi forte, desconjuraba os tronos e facía beixar os escolares dos astros, e dicían que tiñan a forma de esqueletos pero mui negros e que se desfacían en fume negro que se subía outra vez ós astros.

Cencia popular: Predición do tempo.—Hai varias señais e maneiras de predecir o tempo. Os que padecen de remantismo antes de chover xa íles o dicen i-é porque lle atacan mais fortes os dolores e cando vai parar de chover ou de estar húmedo o tempo, cálmalle.

Outra maneira de predecilo é polas aves que cando vai chover non volan tan altas como cando está o tempo seco. Tamén dicen que cando as pitas se catan moito que é señal de que vai chover.

A aparición dos corvos n-esta ribeira é prueba de que nos altos hai neve, e pol-o tanto o tempo está frío.

Según a dirección dos ventos, sábese que temporal se espera; así, si o tempo está de chuvia e empeza a tirar o aire norte, dicen que a chuvia vai parar, e recíprocamente, si o tempo está bo e empeza a tirar o aire sur, dícese que vai chover.

E tamén se sabe por o sonido das campanas, cando se sente a grandes distancias, tempo revolto, e cando non se sinten, tempo firme.

Meicina popular.—Primitivamente usábanse mais os remedios caseños que agora. Algún día cando lle daba un costado a calquera, o primeiro que facían era darlle unha sangría ó enfermo, e logo dous ou tres días de dieta, co demais algúns non querían guardar xa tantos días a dieta nin a cama, e según dicen, era remedio eficaz.

Pros dolores de cabeza tomaban augas cocidas con manzanilla, té, tila, maría luisa, etcétera cargadas de mel ou azúcar e non había outros remedios.

Pros dolores de barriga, auga de malbaisco, e fregas con aceite rustrido con ruda, acecuta e follas de asentes.

Pros catarros, auga cocida con follas d'eucalipto ben azucarada, leite fervido ben dulcificado e viño ben quente con grasa.

Pra madureiros, cataplasmas de malvas cocidas con aceite, as berzas do caldo con aceite, follas de tira, de viña e primavera.

Pra cortaduras, o bálsamo, as orinas d'un mesmo, o sal molido e outras varias.

Pra reuma, fregas con grasa de culebra—remedio eficaz.

Pra mulleres de parto, caldos de pita e de vaca e un pouco de cerdo, pero con especialidá, a grasa de culebra.

Arte popular.—Non hai cruceiros nin petos de ánimas. Hai unha imaxe da Santa Marta grabada en pedra no mesmo muro dos diestros do cura, ond'o mesmo cementerio.

RAFAEL SILVA

OS HOMES, OS FEITOS, AS VERBAS

FIGURAS DO «ANCIENNE REGIME».

POL-o menos no vivir, na escolleita da sociedade, dos libros, dos interiores e na-quit regosto pol-os recunchos das frondas do grande e d-omenos grande e mais feble século. Loís XIV e Loís XV. Todo o XIX francés e o XX tamén gardan anacos fondos de sombra do antigo Réxime. É unha door qu-entre nós se teña esborallado tan cedo. Pois hou-

bo unha arte de vivir nos pazos que se perden e non pol-a revolución sinón pol-os cambeos da base económica e de vanidás socias. ¿Porqué Sant-Iago non gardou seu ritmo antigo? Quizáis pol-a falla de comunicación c-a Europa. O modo millor d-apreciare a riqueza da soedá e de manter a vibración d-un pasado prestixioso non pode ser outro que o contraste con cambeos. Coidamos que o mór coñecimento de Galiza pode servir pra medrar na nosa vida as esencias galegas. Eiquí

—en xeneral na Península— curtouse desmaiado á rente a raíz do buxo do xardín fidalgo. E non houbo esquireiros do tipo que agora desexamos lembrar pois están na moda por novas edicións e finos estudos de letrados. O conde Alfredo de Vigny non chegou á sona malencónica e embriagadora do Vizconde Chateaubriand. Pisou con gusto as antecámaras reas apenas desdouradas pol'a corte de Bonaparte e fixo bo papel n'unha tropa predispuesta á impopularidade: os gardas de Corpus de Lois XVIII. Non era doado ser Lois nin Saint-Simon despois da batalla das Pirámides e do sôlpor latexante d'aguas feridas, de Waterloo. Vigny dobrou a súa melancolía ca altiveza de quen escolle un papel de segundo termo. Por mais que sempre quedaba a orella esquerda e os *messieurs* de Lourdes dos castelos treiteados de pizarra. Vigny sentiu a poesía do bosque con moito de par da Francia carolinxa e de segundon cazador. N-o tempo dos herois das barricadas preferiu a ética e a estética do soldado profesional que tivo moito do calado renunzamento d'unha orde relixiosa. E sobretudo ise Chatterton mais universal, mais preto de todos que o Werther. Agora publícase o diareo filosófico de Maina de Birem. Outro empocirado, de peluca e fina curtesía, corpo doente, i-alma ardentemente m ordiscada pol-o pensamento. Culminou n'il a psicología francesa, a que vai de Descartes e chega a Paul Valéry; e deixou uns blancos pras paixós que Rousseau houbera enchido sin medo, mais Rousseau era un burgués e Maina un cabaleiro de outo estilo. No renacemento da filosofía xermánica —Schelling, Hegel— está ben ista fina matemática do espírito que non dispón de vagar pra estabrecer leises e regosta os casos de cada minuto do tempo interior e-un aire de quen non quer que seña sabido pol'os mais.

O LIBRO DO REV. STONE.

MERECE O Rev. Stone a simpatía e o agradecemento de Galiza, e tamén un estudo un pouco preciso do seu libro *«The cult of Santiago. Traditions, myths and Pilgrimages»* que agora non podemos teimar pol-a densidade tipográfica do forte volume impregnado c'a sinxela elegancia inglesa. Todo o que se fai pol-o mundo encol de Sant-Iago non pode cair pra nos no esquecemento. O libro do Reverendo Stone, rector de eirexas norteamericanas que levan tidoos apostóleos aparece adicado «á miña amada e amante filla Violeta». Escrito n-un xeneroso estilo que lembra ó de Titamanurice-Kelly, evoca a figura do Apóstol con verdadeira emoción, sen traisito mortal e ten pr'as lèndas unha

aberta simpatía de curazón que o fai doado interprete do Meioevo. Esperto en relacionar a hestórea de Sant-Iago apóstol e Sant-Iago cidá c'a hestórea xeneral da cristiandade, gosta de presentar especialmente as derivacións da hestórea xacóbea na lènda e na literatura impresa. Todo o libro figura cheo de un raiolar de espírito, d'unha elegancia animadora das citas eruditas, dos paralelos certos, das lucubracións teolóxicas. E triste decilo mais nin en castelán nin en galego hai un libro semellante pr'o gran público finamente letrado que non ten vagar pra lér a monumental obra de López Ferreiro, as monografías malas d'atopar, e os libros caros coma xoias com'o de Mr. Porter. Ista impresión d'unha ollada botada aixiña será compretada si Dios quer, mais adiante. Ent'os capítoos hai dous que tratan de importantes diarios de peregrinos ingleses do século XVI que coidamos non sabidos entre nos. E ó final un saúdo fidalgo e agarimoso pra Galiza. Consola sentir de que xeito non morre o espírito de Hugo Albert Reunert e como Sant-Iago segue ocupando, despoixa d'un paréntese esquecido de incompreensión, o lugar que lle corresponde por dereitos inmorredoiros do Espírito.

OUTRA VOLTA RAMUZ

SEMPRE nos foi amado o novelista do Valais desque o primeiro dos seus libros que chegou ás nosas mans, *«La grande peur sur la montagne»* nos deixou un gosto do maravilloso de todol-os días no vivir sinxelo da montaña alpina. Non son os Alpes dos turistas, nin dos románticos, nin «Obermann», nin Henry Bordeaux. Na derradeira novela *«La Beauté sur la terre»* hai unha calada angústia por baixo da arte que tén o autor recortando na realidade do paisaxe e da xente infintos pranos vibradoiros, sutís coma cortinas de chuvia ondeante. Sería curioso e cheo de ensinanzas un estudo comparado do método de Proust c'o de Ramuz. Cada un d'eles sabe estilar unha xeometría (non euclidiana) dos variados medios en que traballan adispacio descubrindo o valor do tempo mais pequeno e a sinificanza das horas. Gran paisano, Ramuz, ven a ser pol-o seu método o contrario de Raymont, coma son contrarios o inverno das cumes e dos vales, e o inverno dos caos espallados, o torrente e a lama da primeira mollada.

LA VOZ DEL PAISAJE, por
TEÓFILO ORTEGA, Burgos,
Ed. Parábola, 1928.

QUE caste de libro é iste? teríamos que perguntar se nos tivéramos qu'ater ás cla-

sificaciós dos crítecos. Pois é un libro que, respondendo perfectamente ó seu tído, está tecido con estados d'alma — espresión un pouco anticuada, que l'imos faguer! — d'un escritor novo, de quen o prologador — José María Salaverría — diz con algún acerto: «alma llena de antigüedad y de religiosidad», e que vai seguindo, libro adiante, con detida e comovida admiración, as pisadas da sôma tristeira e grave de Jorge Manrique. Tamén compre dicir que por calquera lado qu'un abra iste libro, na curiosidade un pouco distraída e vagariante do que colle un libro novo na mau, aixíña atopa n-il un engado tan fondo e tan forte, unha meiguice de pensamento, d'estilo, de *castelanidade*, de perfeizón misturada con tremenda inque-danza, que de contado prende n-un, e obriga asoballadoramente á lectura e á medita-zón — mais medita-zón aínda que lectura — e deixa por fin á un, á un tempo satisfeito e sedento. É un libro rico d'ideias e de senti-mentos delicada e miudamente e lúcidamen-te analizados e referidos n-un estífo que, sendo demorado, non cansa, porque ten un senso perfecto do suficiente. Un libro ond'atopamos o millor e o eterno da y-alma caste-lán, un pouco coma nos escritos d'Otero Pedrayo atopamos o millor e o eterno da y-alma galega.

O autor de *La Voz del Paisaje* ten unha fonda coñecencia dos seus clásicos — e dos seus modernos, e mais d'outros moitos clásicos e outros moitos modernos — e coñéceos com'erudito e mais aínda coma filósofo — semella un pouco moderno e pedante dicir: *pensador* — e sabe dar novos froitos do seu zelme sabroso. E pr'os que sabemos que n-esta fieltade inmorrente está a grandeza de Castela, fica dito que tivemos que leer o fermoso libro de Teófilo Ortega con moito contentamento, mais tamén con envexa, non coma «pesar do ben alleo», senón coma saudade do noso ben.

EL REINO DE AREGIA, por
JOAQUÍN ARIAS SANJURJO,
Santiago, 1928.

N-ISTE libríño, o ilustre arqueólogo e eru-dito, tan versado nos escritos e docu-mentos da Antigüidade e Edade Meia, trata de pór en craro o misterio histórico dos *Auregenses*, mencionados por Idacio no seu Cronicón, e penetrar nas tréboas do tempo mais escuro da nosa historia, cal é o dos comenzos do que se chama Edade Meia. O Sr. Arias Sanjurjo, aducindo pra elo nume-rosas referenzas de fontes documentás, re-lacioa as xentes e montes Auregenses co-a *Aregia*, mencionada por S. Isidoro ó falar de Leovixildo, e reduce o país á *Riviera Sa-*

crata, e Aregia ó Castro Ares ou Castro Arias. Supón qu'aquél territorio formou ce-cais n-aquiles séculos — cecais ata o X — un reinado independente, que sostivo relaciós co-a Irlanda, e conservou a tradizón apostó-lica o culto do Santo Graal. Diz qu'isto com-pre buscalo en moitas referenzas espalladas en fontes de diversos tempos, porque a fon-te do século V, Idacio, non ten mais que o que intresa ós romanos. O Sr. Arias San-jurjo asegura que Idacio representa a resis-tenza dos colonos romanos de Galiza, acollidos en Chaves cando foi da invasión, contra dos Suevos e dos Celtas d'Aregia, e qu'o seu Cronicón non é unha historia de Galiza, senón a continuazón d'unha historia do Im-perio Romano. A tése do erudito monforti-no, verdadeiramente estrevida e orixinal, sedutora en moitos aspectos, verdadeira moi probablemente no que a Idacio e á resisten-za romana se refire, é de todos xeitos dina, non somentes de ser tida en conta, senón, d'encamiñar novos inquéritos pra compro-bal-a chea de concursiós que d'ela se poden tirar.

AS MARIÑAS DE SADA, por MANUEL
LUGRÍS FREIRE, A Cruña (sen datas).

EN homenaxe á sociedade «Sada y sus con-tornos», axuntou o ilustre poeta n-esta plaquette co poema *A fala e a terra*, leido no xantar co qu'aquela sociedade festexou os primeiros exames das suas escolas o 8 de Xulio de 1928, outros poemas referentes a aquela sua amada terra. O estro viril e delicado do autor de *Noitebras* aparec eiquí coma sempre cheo d'amor á Terra e á Li-berdade. E ben diz il que:

«O amor é a forza xigante
Que a humanidá descubreu.»

Sempre hai que ter un aprauso gardado pr'a fé e o antusiasmo do poeta Luguís, sempre mozo d'optimismo e fieltade ó Ideal.

ALUCINACIONES? obra de vulgari-zación centífeca escrita por RICARDO
NÓÑEZ, Médico, e adaptada á esce-a
por AMARO ALVAREZ, Lugo.

É unha obra que ten moito mais de vulga-rizazón hixiénica que de arte. A deusa Higea é n-ela grorificada pol-o antusiasmo d'un médeco estrordinariamente creente na sua profesión e en todol-os métodos mo-dernos, cousas que nós, crar'está — il é mes-tre n-iste asunto — non podemos de ningún xeito discutir. Artístecamente, se non pode sacar millor partido do asunto, de seu árido.

Si acaso pra vulgarizado, atopámolo técnico de mais.

ARQUEOLOGIA E HISTORIA,
publicazon da Asociación dos
Arqueólogos portugueses,
volume V.

VOLUME de 1926, en homaxe ó presidente de honra da Asociación o eminente José Leite de Vasconcellos. Trai discursos en loubanza do sabio homaxeado, do Dr. Félix Alves Pereira e Joaquín Moreira Fontes, logo:

Comunicação de J. M. Cordeiro de Sousa acerca d'unha estela discoide *Algumas síglas e abreviaturas usadas nas inscripcões portuguesas, desde o fim do século XII até o principio do século XIX*, por J. M. Cordeiro de Sousa.—*Uma excursão arqueológica á Galiza*, por Joaquim Fontes. Estuda as estacións de Pasaxe, Camposancos, Oya, Santa Tecla, o utilaxe de pedra, insculpturas rupestres, e ouxetos do Museu Pro-Monte... Lástima que «são da Galiza muitos dos mais notáveis políticos espanhóis».—*Subsidios para o estudo do missal de Estevam Gonçalves Netto*, por J. Cardoso Gonçalves.—*As mais antigas vistas panorámicas de Lisboa*, por A. Vieira da Silva; a primeira d'unha Cosmografia alemá de Seb. Munster, século XVI, en madeira, e outras duas en cobre, da *Civitates orbis terrarum* de Jorge Bravio, impresa de 1572 a 1618 varias veces; e anteriores, dous deseños en pergamiño iluminado, ou da *Chronica delrey Dom Alfonso Henrique*, de Duarte Galvão, e outra da *Arvore genealógica da Casa Real de Portugal*, que son as ouxetos do traballo.—*Historia da Igreja de Santo Estevam de Lisboa*, por Monsenhor Couto.—*Relatórios sobre a vida da Asociación*.

TERCER CURSO DE CONFERENCIAS do Centro Gallego de Montevideo.

RECIBIMOS os folletos coas conferencias feitas por: Dr. Francisco Alberto Schinca, *América a través de la emoción de los descubridores y conquistadores*; Dr. Antonio Goicoechea, *La obra pasada y la actual de España en América*; Don Eleazario Boix, *Castilla en tiempos del Descubrimiento de América entrevista en un viaje por tierras Solares*; Dr. Antonio Sagarna, *Un magnífico procer civil de Hispano-América* (Don Félix de Azara); Don Enrique Rodríguez Fabregat, *El Cantar del Mío Cid*; *Funeral cívico en honor del Dr. Justino Jiménez de Arechaga*; *Homenaje* da coledividade hespañola ó mesmo señor.

Nestas conferencias non hai, coma se vé, nada que se refira á Galiza, nin que faga pra qu'a nosa Terra seña coñecida na cultisma República Oriental, nin pra exaltar os nosos valores ós ollos da refinada inteletualidade de Montevideo. Son precisamente os oradores uruguayos os que mais semellan lembrarse de Rosalía de Castro. Somentes debemos salientar o *Homenaje a Galicia*, no que os nosos amigos Blanco Amor e Suárez Picallo disertaron co-a mestranza n-iles adoitada, o primeiro sobre: *Gula para un estudio integral del Renacimiento gallego*, e o segundo: *Interpretación emocional del paisaje gallego*.

ALBERTO V. BRAGA, DE GUIMARÃES:
TRADIÇÕES E USANÇAS POPU-
LARES, Espozende, 1924.

O redor da sombra groriosa do Martins Sarmiento, agrúpase na cidade fidalga de Guimarães un fato de sabios investigadores que fan da Sociedade que leva o nome de aquel ilustre arqueólogo un dos centros culturais mais conspicuos de Portugal.

Difícilmente poderá toparse en poboazóns da importancia da que nos ocupa un grado tal de eisaltazón por todo canto sinifique cencia e arte; parez como si o pulo creador de Alfonso Henrique se continuase nos espíritos dos vimaranenses pra maior honra e gloria da sempre desperta e firme nacionalidade lusitana. E así ista lexión de escultores—prehistoristas, bibliógrafos, paleógrafos, folkloristas—teñen ó seu cárrago un dos milllores museos locais, instalado espléndidamente, depositario de soberbas coleccións epigráficas, etnográficas e arquitectónicas; a conservazón de Briteiros e Sabroso, as estacións foco das explorazóns sarmen-tinas; a biblioteca municipal... todo revelador de un ambiente saturado de cultura fonda e de meditado estudio, norma i-exemplo de pobos con tradición histórica prestixiosa, sin contar ca «Revista de Guimarães» que acocha nas suas páxinas interesantísimos traballos, verdadeira tesouro pra os calaicos de alá e de acá do Miño.

A terra de Guimarães, rica de abondo na parte etnográfica como na prehistórica ten nos Sres. Luís de Pina e Alberto Vieira Braga dilixentísimos rebuscadores que en contacto íntimo co pobo saben exprimir todo o seu saber.

O libro que temos diante é o primeiro de unha serie con que o noso ilustre amigo o Señor Vieira Braga nos vai regalar. Comprende tradicións e costumes referentes á terra, ó traballo, á muller, ó amor, á morte, ó ceu, menciña e adaxios e decires.

Si as suas páxinas son de tan outo intrín-

pra facer estudos comparativos cas usanzas de un pobo calquera imaxínese o que ten de ser pra Galiza onde eisten paralelas as mesmas creencias e aínda os mesmos ditos. Lembremos o achar algunhos.

A clasificazón dos homes nas catro castes de *homens, homiños, macacos e macaquiños* témola en Fornelos da Ribeira (Salvaterra de Miño) sin a menor variante, que aparece en troques na invocazón do arco da vella pra que se retire sin traer a choiva:

Arco da vella
vaite de ahí
que as nenas bonitas
non son para ti.

corrente en toda Galiza. E tamén varía a invocazón á choiva que eiquí é:

Vaite chuvia,
vente sol,
pol-os campos
de Ferrol.

Do tempo que fará no mes dice eiquí:

Non é como pinta, senón como quinta
e se como quinta octava, como empezou
[acaba,

que se reduz en Guimarães a

Onde quinta dai trinta
se aos nove (en vez de oito noso) non des-
[quinta.

No capítuo dos animaes hai o mesmo medo do abesoiro e o mesmo amor á xuaniña; na parte dos refráns, repítese a voz do pobo con unanimidade: *Ave de pico non fai o amor rico. A madrastra o nome lle basta. Non hai Sábado sen sol nin María sin amor. Viño de Marzo non vai o cabazo...* e cáseque todol-os agrícolas e meteorolóxicos. Un está recollido que tal e como ven (páx. 429) non se adiviña o que queira decir. A versión mais completa que nós temos recollido es- presa:

*Febreiriño, rabo torto,
cos teus días vinteitoito
que si tiveras mais catro
non quedaba can nin galo*

ou millor unha que empeza:

Vaite Febreiriño tolo...

e que seguindo coma a anterior remata:

*Febreiro contestou moito,
—Xa virá meu irmán Marzo
que os teus bacoriños oito
xa chos convertirá en catro.*

O de *Ruivos ao mar, velhas a asoalhar*, ten o seu correspondente entre nós e ademais conocemos estes paralelos: *Rubias ó nacente, chuvia de repente. Rubias ó Miño, velhas ó niño. Rubias ó sol nado pegoreiro andará mollado; rubias ó sol-posto pegoreiro andará enxolto.*

Pro dixemos os refráns cuia identidade en muitos casos entre terras lonxanas non son debidas senón a seren eles o depósito das ideas nais dos pobos, o recipiente onde se condensa o instinto das xentes, e véxamos as páxinas adicadas ós encantos ou á men- ción popular: Nos primeiros a identidade das leendas na maioría dos casos é absoluta ali e aquí. Os rapaces que gardan o gando na serra de Penas Libres tiran con ouro can- do se apedrexan como socede no monte do Poxeiros (páx. 266); nas citanias de Briteiros e Sabroso hai fontes encantadas, mours peiteándose, ouxetos de metaes preciosos como nos nosos lugares arqueolóxicos. A oración pra tirar a disipela é a mesma que en Galiza...

En fin sería interminabel a labourea com- parativa porque é comparar cousas idé- nticas.

Libro é o do Sr. Vieira Braga indispensa- bel pra todo o que traballe na nosa Terra en custións de etnografía; libro que presta un servizo magnífico tanto á Galiza como ó Por- tugal donde tantos e tan sabidos traballos se teñen dado á estampa; libro que hai que ter presente en calquera das nosas investiga- zóns e que fai que agardemos ansiosos os seus compañeiros, que o autor promete, adi- cados á asuntos que como as adiviñanzas, o linguaxe, os contos, a arte e a industria de Guimarães no senso popular teñen pra nós tan especial e firme interés.

F. B. B.

Imp. NÓS, Real, 36-1.ª A CRUÑA

LEA VOSTEDE
A REVISTA
MENSUAL

NÓS

BOLETIN DA
CULTURA
GALEGA

Suscribase a

A NOSA TERRA

Idearium das Irmandades da Fala

Redacción e Administración

Real, 36-1.ª

A Cruña.

Use o novo cristal PUNTAL, fabricación de Zeis,
e escurusiva da

CASA DE LOS LENTES

Plaza Mayor, 18.

OURENSE.

Drogueria e Farmacia

LUIS FÁBREGA

Progreso, esquina a Luis Espada

OURENSE

MERQUE VOSTEDE

Plumeiros **RAFIUM**

De mais dura qu'os de pruma e limpan
millor. Véndese en todol-os estabreci-
mentos do ramo

Andrés Perille - OURENSE

Lea vostede

Os Camiños da Vida

por R. Otero Pedrayo.

BODEGAS GALLEGAS, PEARES E OURENSE

Viños finos de mesa: Tinto TRES RIOS, Blanco BRILLANTE
LOS GALLEGOS blanco e tinto

Macía e Valeiras, Apartado 18 - Ourense

SANATORIO QUIRURGICO DE SAN LORENZO

SANTIAGO DE GALICIA
DE LOS PROFESORES

D. Fernando Alsina

CIRUJANO

y

D. Antonio M. de la Riva

GINECÓLOGO

Establecemento dotado de todol-os elementos que exixen
a terapéutica e a hixiene modernas, situado nas aforas
da poboazón, moi cerca do paseo da Ferradura

Teléfono número 195

Pra detalles, calquera dos Directores ou o Médico interno

P A R D O

ÓPTICO CENTÍFICO

Preguntoiro, 32
SANTIAGO

San Andrés, 50
A CRUÑA

CASA EISCRUSIVAMENTE ADICADA A ÓPTICA CENTÍFICA

FOTOGRAFADO

Si quer qu-os seus fotografados sexan o mais perfecto posibles, convenlle envialos aos

Talleres de fotografado ESPASA-CALPE S. A.

Rios Rosas, 24-Apartado, 547 MADRID

Xa está a venda

O PORCO DE PÉ
(NOVELA)

por Vicente Risco.

OS PEDIDOS A NOSA ADMINISTRACIÓN

F. ROMAN E SACO

DROGUERIA

e FARMACIA

Pereira, 19

Teléfono 28

OURENSE



A hixiene nos nenos

é a garantía da súa saúde física e moral o día de mañá.

No diario aseco dos nenos emplee o **"Jabón Sales de la Toja"**, único que ás súas altas calidades meiciñás xunta toda a finura e perfume d'un xabón de tocador.

Contribúe ó perfecto desenvolvemento das criaturas e evita o perigo da escrófula e o raquitismo.



**JABÓN
LA TOJA**
UNICO EN EL MUNDO

O Xabón da Toxa
ademais de ser o mellor é un
producto galego que nos
honra no mundo enteiro

J. Castillo



AGUAS DE
MONDARIZ
FUENTES DE GÁNDARAY Y TRONCOSO
Propiedad de los Sres. Hijos de Peinador

Véndese en total-as
Boticas, Droguerías
Hotels,
Depósitos d'augas
minerás,
Restaurants e
vagos-camas de
todol-os três

Estas augas, de sona universal son o reme-
dio enxebre e eficacísimo

cand'un quer combater o
Artrismo, a Diabetes, Desnutrizón, Obesi-
dades diversas, doenzas do Aparello dixes-
tivo, Anemia e Neurastenia

Riquisma auga de mesa
gaseada naturalmente

MONDARIZ-BALNEARIO Áchase á 35 Km. de VIGO